

Internasjonalt samarbeid

Attac Norge mener norske politikere bør:

- 1) Igangsette årlig handelspolitisk redgjørelse fra regjeringen til Stortinget
- 2) Følge og støtte utviklingen av en internasjonal traktat for næringsliv og menneskerettigheter i FNs menneskerettighetsråd
- 3) Styrke internasjonalt samarbeid i WTO
- 4) Innlemme utviklingspolitisk konsekvensanalyse av TISA-avtalen som en del av en større konsekvensutredning når avtalen foreligger, etter vanlig behandling med offentlig utredning og høringer

1) Årlig handelspolitisk redgjørelse for Stortinget

Handelspolitikken er i dag delvis sortert under Utenriksdepartementet og delvis under Nærings- og fiskeridepartementet. Det er behov for en samlet arena for politiske diskusjoner om handelspolitikk, der Storingsrepresentanter kan stille spørsmål og utvikle debatten.

Vi står overfor et veiskille i internasjonalt samarbeid om handel. En årlig handelspolitisk redegjørelse kan være et viktig virkemiddel for å få mer debatt om handelspolitikk på Stortinget. Åpne debatter på Stortinget skaper en bedre utviklingspolitikk og en bedre handelspolitikk.

2) Følge og støtte utviklingen av en internasjonal traktat for næringsliv og menneskerettigheter i FNs menneskerettighetsråd

Hvilke internasjonale institusjoner ønsker vi at skal ta lederskap globalt?

Enkeltregler og politiske føringer i handelsavtaler og andre internasjonale avtaler har betydning for miljøspørsmål, arbeidsliv, arbeidet mot global ulikhet og utviklingen av internasjonale maktforhold. Summen av regelverket i de ulike avtalene styrer retningen den demokratiske og økonomiske utviklingen tar globalt og nasjonalt.

Respekten for og oppfølgingen av internasjonale avtaler er i stor grad knyttet til sanksjonsmulighetene. Tvisteløsningsmekanismer har dermed en sentral rolle i handels- og investeringsavtaler. Flernasjonale selskaper og investorer har vært tydelige på sitt ønske om at de ønsker beskyttelse ut over den beskyttelsen som finnes i det enkelte lands nasjonal lovgivning, og den de har gjennom mellomstatlige tvisteløsninger.

Næringslivet ønsker mekanismer der en investor kan gå direkte til søksmål overfor en stat om hvorvidt en nasjonal regulering er i samvar med avtalen. Investor kan gjøre dette uten nødvendigvis å ha støtte fra egen hjemstat. Om reguleringen dømmes til å være i strid med avtalen, kan investoren tilkjennes store erstatningsbeløp. Erstatningene kan fastsettes ikke bare ut fra investors dokumenterte tap, men også ut fra investors antatte tap av framtidige inntektsmuligheter som følge av reguleringen.

Denne tvisteløsningen øker makten til aktørene som kan aktivere regelverket som ligger i en handelsavtale.

Attacs kritikk er at denne utviklingen ikke balanserer hensynene til fordeling av makt mellom investorer, nasjonale politiske myndigheter, fagbevegelse og sivilsamfunn. Myndighetenes muligheter til å utøve politikk vil bli begrenset av det en domstol mener er saklig begrunnede hensyn. Regulering ut fra et «før var»-prinsipp kan bli kostbart for myndighetene.

Et eksempel er forholdet mellom Tobakkskonvensjonen og bilaterale handelsavtaler. Voldgiftstribunal kan avgjøre hvorvidt bilaterale investeringsavtaler (BIT-avtaler) skal prioriteres over Tobakkskonvensjonen i det internasjonale traktathierarkiet ved å ikke ta hensyn til statens plikter under denne. Investorrettighetene i BIT-avtaler kan dermed gjøre oppfølging av Tobakkskonvensjonen avtalestridig.

I Tobakkskonvensjonen står det to paragrafer om konvensjonens forhold til andre internasjonale avtaler. Artikkel 2.1 slår fast at ingen land skal bli hindret i å følge opp traktaten. Artikkel 2.2 slår fast at konvensjonen ikke skal hindre parter i å inngå i bilaterale eller multilaterale handelsavtaler. Uten sanksjonsmuligheter knyttet til Tobakkskonvensjonen, blir første punkt utradert av andre punkt.

Utviklingen i det internasjonale samarbeidet og i verdensøkonomien de neste 10-20 årene vil følge i sporene til det internasjonale avtaleverket som akkurat nå er i støpeskjeen.

Flere land har gjennom FNs Menneskerettighetsråd tatt initiativ til en prosess for å utarbeide en internasjonal traktat for næringsliv og menneskerettigheter.¹ Mandatet fra rådet er å utarbeide:

an open-ended intergovernmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights; whose mandate shall be to elaborate an international legally binding instrument to regulate, in international human rights law, the activities of transnational corporations and other business enterprises.

Første møte var sommeren 2015, og et nytt møte i arbeidsgruppen er satt til juli 2016. Arbeidet fortsetter ut 2017.²

Norge har lenge hatt en ledende rolle i FNs arbeid med næringsliv og menneskerettigheter, og har lang erfaring og kompetanse på området. Arbeidet er et forlengelse av FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter

(UNGP) ble vedtatt av FNs menneskerettighetsråd i 2011.

Prinsippene gjør rede for næringslivets ansvar for å respektere menneskerettighetene og staters ansvar for å beskytte menneskerettighetene, inkludert å sørge for klage- og kompensasjonsmulighet for ofre av rettighetsbrudd påført av næringslivet.

I utviklingen av UNGP har Norge vært et foregangsland, og er nå ett av kun ni land som har fått på plass en nasjonal handlingsplan for næringsliv og menneskerettigheter.

Arbeidsgruppen skal trappe opp arbeidet med å undersøke mulighetene til lage en bindende avtale. En slik avtale vil strekke seg lengre enn veiledende retningslinjer som UNGP og OECDs retningslinjer. En bindende avtale kan bidra til å justere ubalansen og styringsgapet som undergraver beskyttelsen av menneskerettigheter, og sikre både ansvarliggjøring og erstatning når menneskerettighetsbrudd blir påvist.

I dag finnes det en mulighet for enkeltpersoner til å klage inn et selskap for brudd på menneskerettighetene gjennom nasjonale OECD-kontaktpunkt. En gjennomgang foretatt av OECD Watch i 2015, viste at av de 250 sakene som var klaget inn til kontaktpunktene i løpet av de siste 15 årene, var det kun i en av disse sakene ofrene fikk forbedret sin situasjon gjennom en slik klage. I Norge har man inntrykk av at ordningen fungerer godt, men selv ikke her er staten samarbeidsvillig i saker som blir ført mot den. Mangel på krav til innretning og drift av kontaktpunktet har ført til at det ikke fungerer etter sin hensikt i en rekke land.

Ingen av sakene undersøkt av OECD Watch førte til kompensasjon for ofrene. Derimot har mer enn 800 saker, ført av selskaper mot stater, under såkalte «Investor-State Dispute Settlements», ført til utbetaling av milliardbeløp i kompensasjon til transnasjonale selskaper.

Arbeidet med traktaten for næringsliv og menneskerettigheter går sakte framover. Norge har en viktig rolle å spille for at traktaten skal prioriteres på den internasjonale dagsorden. Etter å ha stått utenfor arbeidet i lang tid bestemte Norge seg for å møte da arbeidsgruppen samlet seg i Génève i oktober 2016. Norge kan få en sentral rolle i prosessen.³ EU deltar ikke i arbeidsgruppen per i dag.

Mulighet for ansvarliggjøring gjennom klageadgang og kompensasjon, er grunnleggende rettsprinsipper. Menneskerettighetene blir ikke håndhevet uten plikter og ansvar.

Sivilsamfunnet i Norge og internasjonalt har startet arbeidet med å løfte traktatarbeidet. LOs internasjonale paraply, ITUC, understreker i sitt innspill til traktatprosessen hvorfor det er viktig med en traktat som sikrer ansvar for menneskerettigheter begått utenfor et lands grenser:

A treaty should reflect the complexity and inter-related nature of today's global economy, including the structures of TNCs and their supply chains in order to address the existing accountability gaps with respect to human rights obligations. This would require the recognition of the need for the extraterritorial application of the treaty. (...) Extraterritorial jurisdiction becomes crucial to victims of human rights abuses where host states are unwilling or unable to ensure effective access to justice. ⁴

Vi skal ikke være redd for internasjonalt avtaler som stiller krav til og åpner opp for sanksjonsmuligheter overfor investorer og næringsliv. Norge kan ta en ledende rolle i utviklingen av et balansert internasjonalt traktatregime, som styrker både menneskerettigheter og utvikling.

3) Styrke internasjonalt samarbeid

Norge har bidratt til internasjonale avtaler som fremmer demokrati og utvikling. Nå jobber Høyre- og FrP-regjeringen for en avtale som ødelegger utviklingslandenes seiere i Verdens Handelsorganisasjon.

Gjennom hele 2000-tallet har utviklingslandene stoppet en tjenesteavtale innenfor WTO. Særlig små vestafrikanske land krevde politisk handlingsrom på tjenester som helse, utdanning, vann og energi. Samtidig som utviklingslandene fikk beskytte sine tjenester, ble det innført små demokratiske forbedringer i WTO.

Nå står utviklingslandene på sidelinjen mens de ser de rikeste landene lager reglene for dem. Dynamikken i TISA-avtalen får konsekvenser både for Norge og for bærekraftig utvikling, på to overordnede nivå.

- Da forhandlingene skjer uten deltagelse fra utviklingsland, vil rekkevidden av TISA-avtalen bli større enn det også Norge er tjent med for å beskytte sin offentlig sektor på lang sikt.
- Mangelen på åpenhet fører til at forhandlingene foregår uten noen form for offentlig korrektur og åpenhet om ulike synspunkter, som er vanlig i andre internasjonale

forhandlinger. Norske myndigheter rapporterer om «stabil fremgang i forhandlingene». Med en slik forhandlingsdynamikk er det ikke mulig for Norge å føre en annerledes utviklingspolitikk.

Debatten om TISA-avtalen i Norge er alt for snever. Den handler om hva vi skal beskytte i Norge. Men debatten må også handle om hva TISA-avtalen gjør med utviklingspolitikken og fattige lands behov. De fleste land i verden trenger de virkemidlene vi er i ferd med å ta fra dem i TISA-avtalen.

Stort politisk handlingsrom for utviklingsland er en av de viktigste verktøyene for utvikling. Forhandlingsposisjonen til utviklingsland er sterk i WTO. Fordi man forhandler i blokker er ikke enkeltland avhengig av individuell forhandlingsmakt vis a vis større økonomier. Norges mål er å inkludere TISA-avtalen i WTO. Dette vil skape et stort press på utviklingsland om å godta en avtale de ikke er med og forhandler om.

Hva skjer med utviklingspolitikken dersom vi bare legger vekt på handel?

Internasjonal handel er viktig, men diskursen i dagens handelspolitiske debatt kan bidra til at andre virkemidler kommer i skyggen. Dette har en dobbelt uheldig effekt for utviklingsland. For det første, vil politikere internasjonalt argumentere for at økt handel vil skape utvikling for fattige land. For det andre, er utviklingsland i svakere forhandlingsposisjon og er ikke i stand til å beskytte sine nasjonale interesser i like stor grad som større land og økonomier (Norge, EU).

I St.mld 23 «Globalisering og handel» ble eksport og norsk næringsliv i utlandet nevnt som eneste argument for TISA-avtalen. I den påfølgende behandlingen og debatten i Stortinget, ble handel fremmet som fremste årsak til det norske velstandsnivået.

I debatten om handelspolitikk og utvikling hopper man ofte over de politiske virkemidlene, og tilskriver internasjonal handel en overdreven rolle i utviklingen av velferden i Norge. Dette påvirker utviklingspolitikken i neste omgang.

Følgende næringspolitiske virkemidler kan bli tilsidesatt med dagens megaregionale- og bilaterale handelsavtaler:

- beskyttelse av små og nye nasjonale bedrifter
- konsesjonskrav til investorer (skatt, teknologioverføring)

- hjemfallsretten
- råfiskloven som sikret av norske fiskere tjente på å fiske

I tillegg kan dagens handels- og investeringsavtaler til brudd på urfolksrettigheter. Hensynet til investors rettigheter og urforlksrettigheter står ofte i konflikt, være seg på grunn av gruveutbygging i Kvalsund i Finnmark eller vannkraftutbygging av Statskraft i Chile. Med regler som går for mye i næringslivsaktørenes favør vil det være en risiko for at urfolksrettigheter kan bli skadelidende.

For tjenestesektoren kan summen av regelverket i TISA-avtalen stride mot trepartssamarbeidet i Norge og andre land. Det er beskrevet en rekke prosedyrer for hvordan nye reguleringer som påvirker arbeidslivet skal utformes i dialog med næringslivet.

I TiSA-avtalen skal markedet erstatte mange av de politiske virkemidlene vi har brukt til å bygge opp vår egen tjenestesektor. Det blir ekstra ubekvemt å tenke på at utviklingsland fikk stoppet tjenesteavtalen i WTO, og at Norge ble med utbrytergruppen i WTO for å lage TiSA på tross av utviklingslandenes seier. Uruguay og Paraguay har allerede trukket seg fra TiSA-forhandlingene.

TISA-forhandlingene foregår mellom mellominntektsland og rike land. Men Norge er bedre tjent med å delta i forhandlinger som også inkluderer fattigere land. Dette gir Norge en mulighet til å ta modige politiske valg, som gagnar oss selv så vel som utviklingsland.

Fire gode eksempler viser hvorfor Norge må sitte på samme side av bordet som utviklingslandene:

- a) Norge har hatt en nøkkelrolle i å snu vanskelige forhandlinger hvor interessekonfliktene har vært store mellom land i Nord og utviklingsland. Norges allianse med utviklingsland fikk EU til å skifte side i de fire år lange forhandlingene om biotrygghetsprotokollen (Montreal 2000). Til slutt var 128 land enige om å beholde det nasjonale handlingsrommet på genmodifisert mat og genmodifiserte planter
- b) En tilsvarende rolle spilte Norge i Roma på en konferanse i regi av FAO i november 2001, hvor 116 land ble enige om å sikre bønder og planteforedlere en tryggere stilling i forhold til dem som har tatt patent på genmodifiserte frø eller frøgener.

- c) På FN-toppmøtet om bærekraftig utvikling i Johannesburg i august 2002 var Norge sterkt delaktige i å få en blokk på hele 100 land (inkl. EU-landene) til å hindre at framtidige miljøavtaler skulle underlegges WTO-regelverket. Dette elementet var det først bare Norge og Etiopia som reagerte på - mens USA, EU og den store u-landsblokken (G77) sto på den andre siden. Slaget syntes tapt, men iherdig innsats fra norske forhandlere fikk Sveits og enkelte u-land til å bryte ut. Etiopia fikk deretter hele u-landsblokken til å snu. Norge snudde Sverige og Danmark, og med dem støttet til slutt hele EU-deligasjonen Norge og Etiopias posisjon.
- d) På et plenumsmøte under WTOs ministermøte i Hong Kong i 2005 trakk Norge som første i-land alle krav om markedsretting av tjenester til de minst utviklede landene og alle krav til utviklingsland innen sentrale offentlige tjenester som vann, utdanning og strømnett. Det er en anerkjennelse av at utviklingsland skal få mulighet til å bruke de samme virkemidlene som Norge har gjort, som har stått i regjeringserklæringene både til den rødgrønne regjeringen og til den borgerlige regjeringen.

For øyeblikket trengs det klare politiske stemmer for å forsvare internasjonalt samarbeid i handelspolitikken. Å støtte WTO som en arena for multilaterale handelsavtaler er en anerkjennelse at vi lever i et globalisert og internasjonalt samfunn. Samtidig er det viktig å understreke at WTO er grunnlagt på utviklingsfiendtlige prinsipper om stadig deregulering og innstramning av politisk handlingsrom. På sikt må norske regjeringer jobbe for et nytt rettferdig handelssystem gjennom FN og UNCTAD. Per i dag er WTO et mindre onde, og alternativene til FN og WTO er langt verre.

4. Utviklingspolitisk konsekvensutredning av TISA-avtalen

På bakgrunn av dette kraver Attac å innlemme en utviklingspolitisk konsekvensanalyse av TISA-avtalen som en del av en større konsekvensutredning når avtalen foreligger, etter vanlig behandling med Offentlig utredning og høringer, som er naturlig i en sak som omhandler suverenitetsavståelse.

Noter/lenker:

1. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Pages/IGWGOntnc.aspx>
2. <http://www.forumfor.no/nyheter/2015/first-session-of-the-intergovernmental-working-group-binding-treaty>
3. <http://www.fian.no/gledelig-at-norge-folger-traktatprosessen/>
4. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Session1/Pages/WrittenContributions.aspx>

Hva er Attac?

Attac er en forkortelse for: *Association pour la Taxation des Transactions financières et pour l'Action Citoyenne*.

Eller på norsk: *Forening for demokratisk regulering av finansmarkedene og folkelig mobilisering*

Attac Norge er en solidaritetsbevegelse i ordets opprinnelige forstand. Solidaritet handler om felles interesser, ikke om veldedighet. Vi kobler sosiale kamper her hjemme med kamper som foregår i andre deler av verden. Selv om de får ulikt uttrykk fra sted til sted, så er det de samme systemene vi kjemper mot. Det er kamp mot sosial ulikhet og for demokratisk kontroll over samfunnet. Attac Norges kjemper for en sterk regulering av den internasjonale finanssektoren, spesielt gjennom finansskatt og avskaffelse av skatteparadisene. Det vil gjøre at demokratiet kontrollerer finansmarkedene, og ikke motsatt slik det ofte er i dag.

Vi jobber også for verdenshandel som setter miljø, menneskerettigheter og sosiale rettigheter foran profitt, og for et rettferdig internasjonalt gjeldssystem der også kreditorer må ta sin del av regninga for råtne og illegitime lån.

Hvordan jobber Attac Norge?

Attac Norge er en demokratisk medlemsorganisasjon for kunnskapsbasert aktivisme, altså for deg som både vil lære mer og vil være med å gjøre en annen verden mulig! Som medlemsorganisasjon er det medlemmene våre som driver sakene fram, som bestemmer hva som skal gjøres og som gjør det. Attac er partipolitisk uavhengig og åpen for alle som deler vår plattform.

Attac er en global organisasjon og vi finnes i over 30 land og på alle fem kontinenter. I tillegg jobber Attac tett med andre sosiale bevegelser over hele verden.

Bli medlem: attac.no/bli-med